

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

1996 - 3

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
Tel.: (0318) 63 50 50
Fax: (0318) 62 29 27

meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service

CHOCOLATERIE

≡ Le Bâton ≡
Superieur

HOF VAN GELDERLAND EDE

G.C. Meeuwissen-de Wilde

de lekkerste winkel van Ede

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen gratis

Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

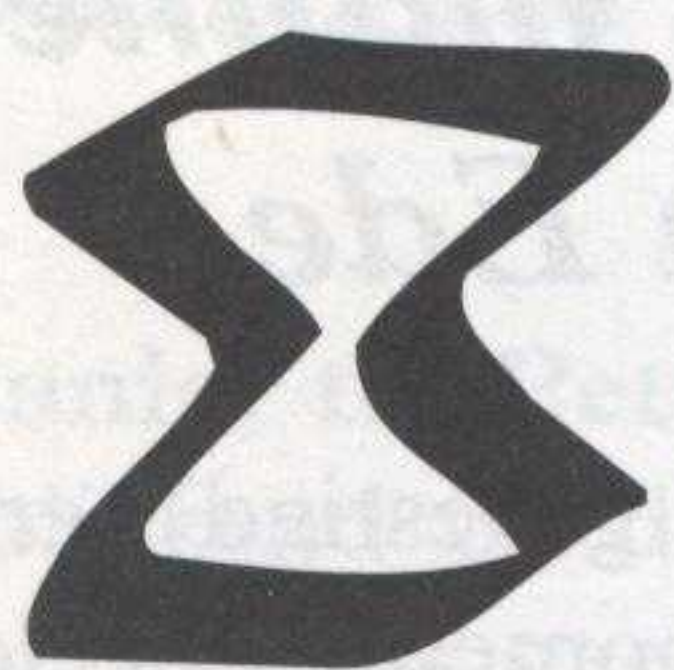
Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

** Wij geven u een deskundig advies*

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
24e jaargang nr 3 september 1996

Van het bestuur

Zoals al gemeld is tijdens de jaarvergadering van 25 april jl., is het bestuur begonnen met het moderniseren van de statuten van de Vereniging Oud Ede; allerlei bepalingen in deze statuten zijn namelijk niet meer van deze tijd en behoeven aanpassing. Het wijzigen kost echter nogal wat tijd. In de herfst zult u meer horen over dit onderwerp.

De plannen om de "wachtkamer" en de hal van het museum publieksvriendelijker te maken gaan gestaag door. De wachtkamer wordt multifunctioneel, dat wil zeggen : tijdens de openingsuren van het museum kan hier een kopje koffie of thee worden gedronken, met een eenvoudige omzetting van het meubilair kan een klas kinderen goed worden ontvangen en met weer een andere omzetting is de ruimte geschikt voor het houden van een vergadering.

In de hal zal een kast worden geplaatst, waarop een overzichtelijke uitstalling komt van te verkopen kaarten, boeken en andere spullen. Architectenassociatie H.L. van den Heuvel verzorgt het plan en de uitvoering ervan. De Stichting Vrienden van de Vereniging Oud Ede heeft financiële medewerking toegezegd.

Ook de buitenkant van het gebouw is aan een grondige opknapbeurt toe. Het Museum is een rijksmonument en op dit moment wordt gezocht naar subsidiemogelijkheden voor deze opknapbeurt.

Inmiddels zijn ook de onderhandelingen over de budgetfinanciering voor de periode 1997-1999 met de gemeente Ede op gang gebracht. Ook dit is een complexe zaak, waarover nog niet op alle punten overeenstemming bestaat. Toch vertrouwt het bestuur erop dat een en ander naar tevredenheid zal worden afgewikkeld.

Een dertiental leden heeft op woensdag 12 juni deelgenomen aan een excursie naar het dagbladbedrijf "De Gelderlander" in Nijmegen. De ontvangst was hartelijk en professioneel. Tijdens de rondleiding kregen de leden een soort walkman uitgereikt, waardoor in de lawaaiige drukkerij de gids en de haar gestelde vragen goed konden worden verstaan. Het was een interessante en leerzame middag.

Tenslotte dient nog vermeld te worden dat de eindredactie van De Zandloper door de heer J.E.H. den Hartog is overgenomen van de heer A. Cloo. Het bestuur is de heer Cloo veel dank verschuldigd, omdat onder zijn leiding het "blaadje" De Zandloper is uitgegroeid tot een kwartaalblad dat gezien mag worden.

Bestuur Oud Ede in het geweer tegen plannen tot aantasting van "monumenten" in Ede

In een brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Ede heeft het bestuur van de Vereniging Oud Ede bezwaar aangetekend tegen het afgeven van een sloopvergunning voor het pand Molenstraat 13 (genummerd Molenstraat 15). In een tweede brief aan het College neemt het bestuur van Oud Ede stelling tegen een aanvraag tot wijziging van het bestemmingsplan voor het terrein van De Hooge Paaschberg. Daarin wordt gevraagd vergunning te verlenen om dicht tegen de villa De Hooge Paaschberg aan een grote woonflat te bouwen.

Molenstraat 13

Het betreft een pand waarvan het bouwjaar niet bekend is, maar waarvan wel bekend is dat hier in 1818 dominee G.J. Schothorst woonde, waarschijnlijk omdat de toenmalige pastorie bouwvallig was geworden. Het pand komt voor in de eerste kadastrale atlas van Ede uit 1831. Er zijn thans nog slechts vijf panden/gebouwen te vinden die in deze atlas worden vermeld. Dit zijn, behalve het genoemde pand Molenstraat 13 : de Oude Kerk, het boerderijtje aan de Driehoek, het Fischerhuis en het woonhuis en de schuur naast de Concordiamolen. De Vereniging Oud Ede vindt dat dit huis, samen met de in 1856 gebouwde pastorie op Molenstraat 11 (waarin nu het notaris-

kantoor Posthuma is gevestigd) en twee majestueuze kastanjabomen, "beeldbepalend" is voor dit gedeelte van Ede. Hoewel de Gemeentelijke Monumentencommissie het pand niet als monument heeft aangemerkt, en het pand evenmin voorkomt op de Monumenten Inventarisatie Gemeente Ede van september 1994, is het bestuur van Oud Ede van mening dat geen sloopvergunning mag worden verleend.

De Hooge Paaschberg

De villa De Hooge Paaschberg en de omliggende tuin komen voor op de gemeentelijke monumentenlijst. De eigenaar is voornemens om de aanbouwingen aan de villa te slopen, de villa te restaureren en de tuin rondom de villa in oude luister te herstellen. Vanzelfsprekend wordt dit plan door het bestuur van Oud Ede toegejuicht. Minder tevreden is het bestuur met de voorgestelde bouw van "woningen in gestapelde bebouwing" ten oosten van de villa. Deze flat komt volgens het bestemmingsplan zó dicht op de villa te staan dat het oprijpad, dat een essentieel onderdeel vormt van de tuinaanleg, zal verdwijnen. Het bestuur vraagt aan het College van Burgemeester en Wethouders om te voorkomen dat in de onmiddellijke omgeving van de villa wordt gebouwd, "om het aanzien van deze monumentale villa niet te schaden".

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit mevrouw H.A. Blaauw-De Wit (voorzitter), de heer D. van Veldhuizen (secretaris) en de heer W. Kempe (penningmeester).
- * De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede.
- * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54 is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondagen tot vier uur. Op maandagen is het museum voor het publiek gesloten.
- * Conservator van het museum is drs. D.J. List.
- * De redactie van De Zandloper bestaat uit de heren J.E.H. den Hartog (eindredacteur), drs. D.J. List, J.J.P. Nijdam, G.W. Onderstal, H. van Scherrenburg en G.H. Stel.
- * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54.
- * Produktie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede. ISSN 1384-7090

Meldingen uit het Historisch Museum Ede

Van Panier tot Petticoat

Terugblikkend op deze flitsende presentatie mag worden geconcludeerd dat ze een groot succes is geweest. Voor het eerst sinds lange tijd bood een wisselexpositie de mogelijkheid het museum op nationaal niveau te promoten. Een interview met de conservator in de antiek-bijlage van *Margriet*, een redactionele bijdrage in de *Verzamelaar*, zendtijd gedurende KRO's *Ontbijt-TV* en RTL-4's *Koffietijd*, en talloze vermeldingen in dag- en weekbladen deden vele geïnteresseerde bezoekers, die vaak van ver kwamen, naar Ede reizen.

Ook de samenwerking met de grote Nederlandse musea verliep uitermate goed. Zonder al te veel bezwaren werd aan ons een groot aantal hoepelrokken en tournures (valse billen) uit de periode van ca. 1770-1910 uitgeleend. Meer objecten konden zeker niet in de expositieruimte worden getoond.

De opmerkingen van het publiek waren erg positief, niet alleen over de grote verzameling voorwerpen, maar ook over de verfris-

sende en aparte manier van presenteren. En natuurlijk mogen we de opening, die met een kleine modeshow en decante strip-tease insloeg als een bom, niet vergeten.

Het inrichten van deze tentoonstelling kostte veel moeite, maar het resultaat was er naar. Dankzij de inzet van de enthousiaste vrijwilligers is wederom een uitstekende prestatie geleverd.

Tentoonstelling "Archeologie"

Vanaf 13 november 1996 zal de wisselexpositie in het teken staan van de archeologie: archeologie in het algemeen en de archeologie in Ede in het bijzonder. En wanneer we het hebben over de archeologie in de gemeente Ede, ontkomen we er niet aan om aandacht te besteden aan kapitein H.J. Bellen, een beroepsmilitair in Ede die tevens een bevlogen amateur-archeoloog was. De heer Bellen was bovendien in 1924 één van de oprichters van de Vereniging Oud Ede. Een reden te meer om aan hem aandacht te schenken.

Wat kunt u verwachten op deze expositie?

Spotprent op de panier-mode ("Taste in high life" van William Hogarth), ca. 1750.

(Foto: Collectie D.J. List)

Eén van de vitrines archeologie in het museum. (Foto: Historisch Museum Ede)

Natuurlijk een algemene inleiding van wat archeologie eigenlijk is en hoe men vroeger te werk ging. De tegenwoordige werkmethoden wijken namelijk nogal sterk af van de vroegere. Thans werkt men met goed opgeleide professionele archeologen, die alle vondsten nauwkeurig in kaart brengen, maar zo weinig mogelijk echt opgraven. Vroeger dachten de archeologen, die meer schatgravers waren, hier anders over. En dat kunnen we hun niet kwalijk nemen. Want wie wil er nu niet bekend worden door een spectaculaire vondst?

Archeologie is een onderwerp dat niet alleen de individuele bezoeker trekt, maar ook juist de scholieren. Deze laatsten wordt een mogelijkheid geboden kennis te maken met oude culturen. Educatief vooral is de presentatie van reconstructies van antieke kleding. Volledige kledingstukken uit de oudheid zijn helaas niet bewaard gebleven. Toch geven de nauwkeurig werkende schilders en beeldhouwers van vroeger ons een vrij goed beeld van de manier van kleden van de oude Egyptenaren, Grieken en Romeinen. In deze tijd werd namelijk zo weinig mogelijk in een lap stof geknipt. Doorgaans werd het model verkregen door een ingewikkelde manier van draperen. De Grieken zagen het draperen van de kleding als een echte kunstvorm.

Bent u als amateur-archeoloog, of als toevallige voorbijganger, in het bezit van interessante archeologische vondsten uit de omgeving van Ede, dan wil het museum u graag in de gelegenheid stellen dit materiaal te exposeren tijdens deze archeologie-expositie. Mogelijk bent u zelfs in het bezit van zoveel potscherven en dergelijke dat u het museum het een en ander wilt schenken. Vooral ook omdat er een leskist is over de prehistorie, zit het museum momenteel dringend verlegen om archeologisch materiaal.

Ede uit de Kunst

Op zaterdag 1 juni jongstleden werd voor de vierde maal de happening "Ede uit de Kunst" georganiseerd. Het museum deed op deze dag dubbel zijn best. Naast de presentatie, samen met het Nederlands Tegelmuseum en het Kijk- en Luistermuseum, in de grote trouwzaal van het gemeentehuis, was het museum vanaf 11.30 uur gratis toegankelijk. Mede dank zij het feit dat het dagblad 'De Gelderlander' voor dit weekend ons museum als weekendtip had gekozen, mochten we op zaterdag 59 en op zondag nog eens 32 zeer gemotiveerde bezoekers ontvangen. Zelfs gedurende het Pinksterweekend lag het bezoek dit jaar hoog: 32 bezoekers.

Restauratie van de museumcollectie

Op het moment wordt hard gewerkt aan de conservering en restauratie van de collectie oude tekeningen, prenten en topografische kaarten. Dankzij subsidiëring, geregeld via het Gelders Oudheidkundig Contact, hoeft voor deze arbeidsintensieve handelingen slechts een minimaal bedrag betaald te worden. Zodra deze collectie volledig is behandeld zal hieraan een leuke presentatie worden gewijd.

Etaleur (m/v)

Het museum is blij met de inmiddels ingewerkte nieuwe vrijwilligers, die enthousiast aan het werk zijn gegaan. De professionalisering van het museum kan echter nog groter worden wanneer bij het inrichten van de wisselexposities, en vooral de afzonderlijke vitrines, hulp wordt geboden door een vrijwilliger die door zijn/haar beroep, hobby, interesse en/of opleiding goede etaleertips kan geven. Deze werkzaamheden zijn steeds van beperkte duur en komen niet vaker voor dan ongeveer zes maal per jaar. Heeft u interesse, neemt u dan contact op met de conservator.

Achttiende-eeuws Edes mannenvest topstuk in ons museum

Een van de oudste en meest interessante collectiestukken van ons museum is ongetwijfeld het achttiende-eeuwse wollen mannenvest. In 1965, tijdens één van de vele restauraties van de Oude Kerk te Ede, kwamen resten textiel uit één van de grafkelders te voorschijn. Bij nader onderzoek bleken het de resten te zijn van een mannenvest van groengeel gebloemde wollen stof. De Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort, die overigens niet is gespecialiseerd in textiel, heeft deze resten oppervlakkig gereinigd en geconserveerd.

Openstelling tijdens het weekend

Ook de openstelling van het museum tijdens het weekend is mogelijk dank zij een select groepje vrijwilligers. Enkele doen dit al zeker zes jaar en willen graag voortaan wat rustiger aan doen. Wellicht lijkt het u leuk om mee te gaan draaien met de weekenddiensten. Voor inlichtingen kunt u terecht bij Dirk-Jan List.

Stage

Sinds enige tijd biedt het museum aan leerlingen de mogelijkheid om stage te lopen. Studenten geschiedenis, kunstgeschiedenis en aanverwante richtingen, alsmede leerlingen van een PABO, zijn van harte welkom en kunnen contact opnemen met de conservator. Stage-werkzaamheden omvatten onder andere het doen van onderzoek, het schrijven van tentoonstellingsteksten en het meedenken over de inrichting van de expositie. Ideeën over mogelijk toekomstige exposities die interessant zijn voor de gemeente Ede zijn natuurlijk van harte welkom.

Dirk-Jan List

Tot 1985 bleef het vest bewaard in het archief van de Nederlandse Hervormde Gemeente. In dit jaar werd het vest overgedragen aan de Vereniging Oud Ede en het gelijknamige museum. Een grondige conservering/restauratie bleek nodig te zijn. Met subsidie van onder andere de gemeente werd deze restauratie uitgevoerd in het Centraal Laboratorium te Amsterdam met ondersteuning van de textielrestauratrice van het Gelders Oudheidkundig Contact te Zutphen, mevrouw A. Siebert-de Kaste, en van mevrouw E. Hendriksen-Hoof van het museum.

De verschillende delen van het vest en de voering werden gewassen en in model gedroogd. Zwakke en beschadigde delen in het textiel werden vervolgens voorzien van een zijden steunweefsel. De wollen panden en voeringdelen waren geheel bewaard gebleven, maar het linnen naaigaren was vergaan. De gereinigde panden waren te teer om ze opnieuw in elkaar te zetten. Bovendien kan met losse panden bij de presentatie gemakkelijker op interessante details worden gewezen.

De knopen van het vest – twintig in totaal – zijn helaas niet bewaard gebleven. Mogelijk waren zij gemaakt van een kostbaar materiaal, zodat hergebruik voor de hand lag. Het vest is destijds veel gedragen, daar het op verschillende plaatsen is versleten en gestopt of versteld.

Het model is typerend voor een mannen-vest uit het midden van de achttiende eeuw. Het gaat hierbij niet om een uiterst modieus vest, maar om een eenvoudiger variant die meer thuis hoort in de lokale klederdracht. Het was toen niet ongebruikelijk om een vest te voorzien van mouwen. Voor bewegingsvrijheid en ventilatie bleef het armsgat onder de oksel open. De dubbele rij knopen maakte zowel links- als rechtsom dragen mogelijk. Dit voorkwam extra slijtage van de voorpanden. De smalle achterpanden dwongen de drager modieus en fier rechtop te lopen.

De wollen stof waarvan het vest is gemaakt, een groen fond met ingeweven gele bloemmotieven, was destijds zeker kostbaar. Het zich steeds herhalende bloemmotief maakt het mogelijk te reconstrueren hoe de patroondelen op de stof zijn gelegd. Zodoende komen we tot een opmerkelijke conclusie. Patroondelen van de mouwen blijken juist dwars op de stof te zijn gelegd. Daarnaast zijn grote delen van de lap niet gebruikt. Het gebruik van onnodige naden en het dwars op de stof leggen van patroondelen getuigt van zuinigheid, het open laten van stofdelen op verspilling.

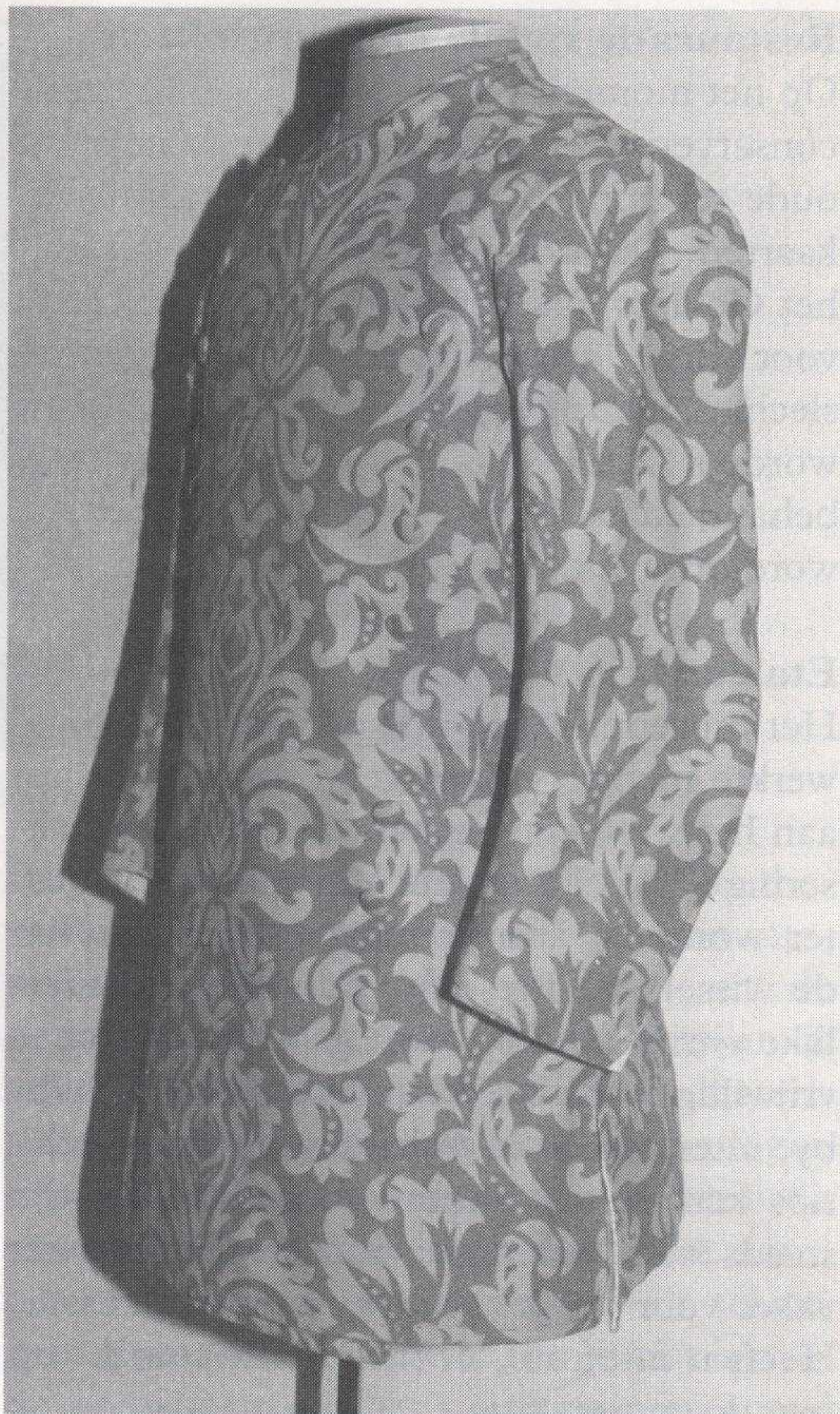

Foto: Collectie D. J. List

Waarschijnlijk gaat het hier om grote verstelwerkzaamheden, waarbij uit resten van de lap nieuwe mouwen zijn gemaakt. De ontbrekende delen stof zijn destijds ongetwijfeld ergens anders voor gebruikt.

Tijdens de restauratie zijn de panden overgetrokken op melinex (plastic). Dit patroon is bewaard gebleven in het museum. Aan de hand van deze tekeningen was het mogelijk om met behulp van vergelijkbare (katoenen) stoffen een replica (zie foto) te maken. Juist deze door mij geheel met de hand vervaardigde replica toont ons duidelijk hoe de snit van het Edese vest destijds is geweest.

Helaas is niet bekend wie de eigenaar van dit vest was.

Dirk-Jan List

De "Christelijke Normaallessen te Ede", 1905-1930

De kwaliteit van het onderwijs is voor een groot deel afhankelijk van de kwaliteit van de onderwijsgegenden. Eeuwenlang is dit onvoldoende ingezien. Tot halverwege de vorige eeuw werd bij het lager onderwijs in veel gevallen les gegeven door niet-gediplomeerde leerkrachten.

Zo kon het gebeuren dat hoofdinspecteur Wijnbeek tijdens zijn bezoek aan Gelderse lagere scholen in 1841 en 1842 juffrouwen aantrof die aan de drank waren en meesters die naast hun onderwijstaak ook een baan als rentmeester of gemeentesecretaris hadden. Anderen waren koster annex voorlezer, voorzanger en klokkeluiders. Sommige leerkrachten waren behept met de meest uiteenlopende kwalen. Genoemde hoofdinspecteur maakte in zijn rapport gewag van een onderwijzer die "door blindheid buiten staat zijnde zelf onderwijs te geven, hetzelfde liet geven door een schoenlapper, dien ik vond op zijn driestel gezeten met den spanriem in den hand, in een klein bedompt vertrekje, bezig aan eenige kinderen, op half gebroken banken gezeten, het spellen te leeren". In een ander schooltje werd onderwijs gegeven door "een gewezen schilder of verver, afgeleefd en halfblind". Er waren weinig beroepen die een onderwijsgevende niet mocht uitoefenen. Daartoe behoorden, helaas voor sommigen, caféhouder en belastingambtenaar.

Onderwijzersopleiding

De onderwijswet van 1801 gaf richtlijnen voor de opleiding van onderwijsgegenden. De eerste drie kweekscholen werden in het begin van de 19e eeuw gesticht door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Het duurde nog tot 1816 aler in Haarlem de eerste rijkskweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen werd opgericht. Eerst de onderwijswet van 1857 eiste van de leer-

kracht een bewijs van bekwaamheid. De tijd dat op voorspraak van adellijke heren hun afgedankte koetsiers of andere ondergeschikten, die vaak zelf eerst nog schrijven en lezen moesten leren, tot onderwijzer werden benoemd, was definitief voorbij; allerwegen werd de opleiding van vakbekwame leerkrachten ter hand genomen, ook in Ede.

Leerplichtwet

De 20e eeuw begon voor het lager onderwijs in Nederland met een ingrijpende verandering: op 7 juli van het jaar 1900 werd door het parlement de leerplichtwet aangenomen. De gevolgen waren verstrekkend. Verplichte primaire scholing betekende dat kinderen uit alle lagen van de bevolking elementair onderwijs zouden krijgen en dat de, vooral op het platteland, nog steeds bestaande kinderarbeid definitief zou verdwijnen. Tevens zorgde de invoering van de leerplicht voor een groeiende vraag naar scholen en goed opgeleid onderwijzend personeel, een behoefte die nog werd versterkt doordat het aantal inwoners van ons land snel toenam.

Normaalschool of normaallessen

In veel plaatsen ontstonden, doorgaans op particulier initiatief, instituten waar aanstaande onderwijzers en onderwijzeressen werden opgeleid en die normaalschool of normaallessen werden genoemd. Ook in Ede zag een aantal onderwijsgegenden dit "gat in de markt". Op 31 mei 1905 werd de protestantse "Vereeniging Christelijke Normaallessen te Ede" opgericht. Het principiële uitgangspunt van de vereniging werd duidelijk in de grondslag vastgelegd: "Gods Woord naar de opvatting van de Drie Formulieren van Eenigheid". Aan dit dogma diende men zich te onderwerpen;

Naar de. maatstaf kijkt over de 8
verschillende tijdvakken als volgt:

Egg. Schv. Gijp. Bel. Med. Kolf. Mol. Swart. o. kem.
I 59.11 67.58 31.98 34.88 45.34 49.41

II 33.73 30.49 15.24 16.63 23.56 24.94

III 44.82 35.64 12.42 19.44 27.54 29.16

IV 31.34 27.72 9.66 15.12 21.42 24.36 13.44

V 10.40 7.28 3.10 4.86 6.88 7.82 4.32 3.24

VI 15.48 10.84 2.80 7.23 10.24 11.65 6.43 4.83

¹²⁰⁽⁶⁾ ¹²⁰⁽⁶⁾
VII 5.16 3.61 0.93 2.41 3.40 2.15 1.60
^{0.40(6)} ^{0.40(6)}
^{0.26(6)} ^{2.00(6)}

VIII 66.78 62.81 28.62 42.13 29.68 31.80 26.23

Totaal 268.68 249.57 76.13 129.19 180.71 147.34 56.56 42.55 26.23

Slotopgave

Eggemaam 268.68

Schreuder 249.57

Gijpma 76.13

Belgraver 129.19

Medema 180.71

Kolf 147.34

Molenaar 56.56

Swart 42.55

v. Kempen 26.23

Totaal 1176.96

Aan den Directeur 10

Aan zegel 3.22⁵

Samen f 1190.18⁵

Ontvangen f 1200

Uitgegeven f 1190.18⁵

Naar de kas f 9.81⁵

Gelesen en goedgekeurd is
omme vergadering van 5 Sept 14

J. Eggemaam Voorz.

J. Schreuder Sec.

Salarisberekening cursus 1913-1914. De cursus werd in acht tijdvakken verdeeld. Per leerkracht werd voor elk tijdvak nauwkeurig uitgerekend op welke bijverdienste men aan het einde van de cursus recht had. De directeur kreeg een gratificatie van f 10,-. Het batig saldo in 1914 was f 9,81 en een halve cent. (Archief Gem. Ede)

andere opvattingen werden niet toegestaan, getuige de bepaling dat leden die "bij hun onderwijs of door hun wandel ingaan tegen het doel of de grondslag der vereeniging als zoodanig door het bestuur kunnen worden geschrapt".

De doelstelling van de vereniging werd kort en bondig als volgt omschreven: "Jongelieden op te leiden tot onderwijzers en onderwijzeressen voor de Scholen met den Bijbel". De ouders of voogden van deze jongelieden moesten voor de toelating van hun zoon, dochter of pupil, een verklaring tekenen, dat zij hem of haar voor het christelijk onderwijs bestemden.

Bijverdienste

Het schoolgeld bedroeg f 20.- per jaar. De lessen werden meestentijds door onderwijzers van lagere of u.l.o.-scholen gegeven in aansluiting op de normale schooltijd, d.w.z. na 16.15 uur en op woensdagmiddag en zaterdagmorgen. De onderwijsgevendenden hadden recht op les- en opleidingsgeld. Het ontvangen lesgeld van de leerlingen werd aan het eind van elk kwartaal naar rato van het aantal door elk der leerkrachten gegeven lessen onder hen verdeeld. Jaarlijks werd in de maartvergadering het saldo van de kas volgens dezelfde maatstaf aan de onderwijzers uitgekeerd, waarbij taal en rekenen elk met 1 1/3 werden vermenigvuldigd, waarschijnlijk omdat bij deze vakken veel tijd aan correctie moest worden besteed.

Het opleidingsgeld kwam uit de rijksbijdrage. Hier gold voor taal en rekenen een vermenigvuldigingsfactor van 1 1/4. Bij de verdeling kreeg de directeur allereerst een gratificatie van f 10.-. Ook het reisgeld van de onderwijsgevendenden werd vergoed, althans voorzover men gebruik had gemaakt van het openbaar vervoer.

De berekeningen waren uiterst ingewikkeld en beslaan vele bladzijden van het notulenboek van de vereniging. Voor de leerkrachten betekende dit alles niet veel meer dan

een tot op de halve cent nauwkeurig berekende bijverdienste. Wie, behoudens bij gebleken onmacht of ziekte, geen les kon geven, zag zijn gage snel verminderen: zijn plaatsvervanger had recht op een vergoeding van 50 cent per waargenomen lesuur. Dit werd uit de kas betaald ten nadele van degene in wiens plaats de les was gegeven.

Rekenen kon men dus uitstekend; met het lezen van ambtelijke bepalingen was het anders gesteld, want met betrekking tot de rijksbijdrage was in Ede niet alles even duidelijk. Deze bijdrage werd namelijk per leerling verstrekt en uitsluitend over de vier laatste jaren voorafgaande aan het mondeling examen van de geslaagde kandidaten. De secretaris van het bestuur kreeg bericht dat voor de bepaling van de rijksbijdrage slechts met volledige opleidingsperioden van 2, 3 of 4 jaar werd gerekend. Daaraan mochten geen maanden ontbreken. Voor leerlingen die op 1 september werden toegelaten en die twee jaren later in juli examen deden, werd geen vergoeding gegeven. Deden ze na 3, of 4 jaren in juli examen, dan werd hun opleiding slechts als een respectievelijk 2- of 3-jarige beschouwd. Daar had men in Ede geen rekening mee gehouden. De secretaris zag dat de verwachte bijverdienste aanmerkelijk zou worden verminderd en schreef op de envelop: "Wat een strop. En te vertrouwen op het woord van een inspecteur!"

"Arbeiderszelfbestuur"

In bestuurlijk opzicht zorgde artikel 6 van de statuten voor een situatie die door elke onderwijsgevende als het summum van democratie wordt beleden: "Het bestuur bestaat uit de onderwijzers die de lessen geven". Decennia voor men zulks in het voormalige communistische Joegoslavië uitdacht, bestond aan de "Christelijke Normalessen te Ede" al een vorm van "arbeiderszelfbestuur". Het werkte! En hoe! In de bestuursvergadering van 2 november

RIJKSSCHOOLTOEZICHT

ARRONDISSEMENT ~~RHEDEN.~~*Wageningen.*N° 467.

Bericht op schrijven van:

Juni 1917

ONDERWERP:

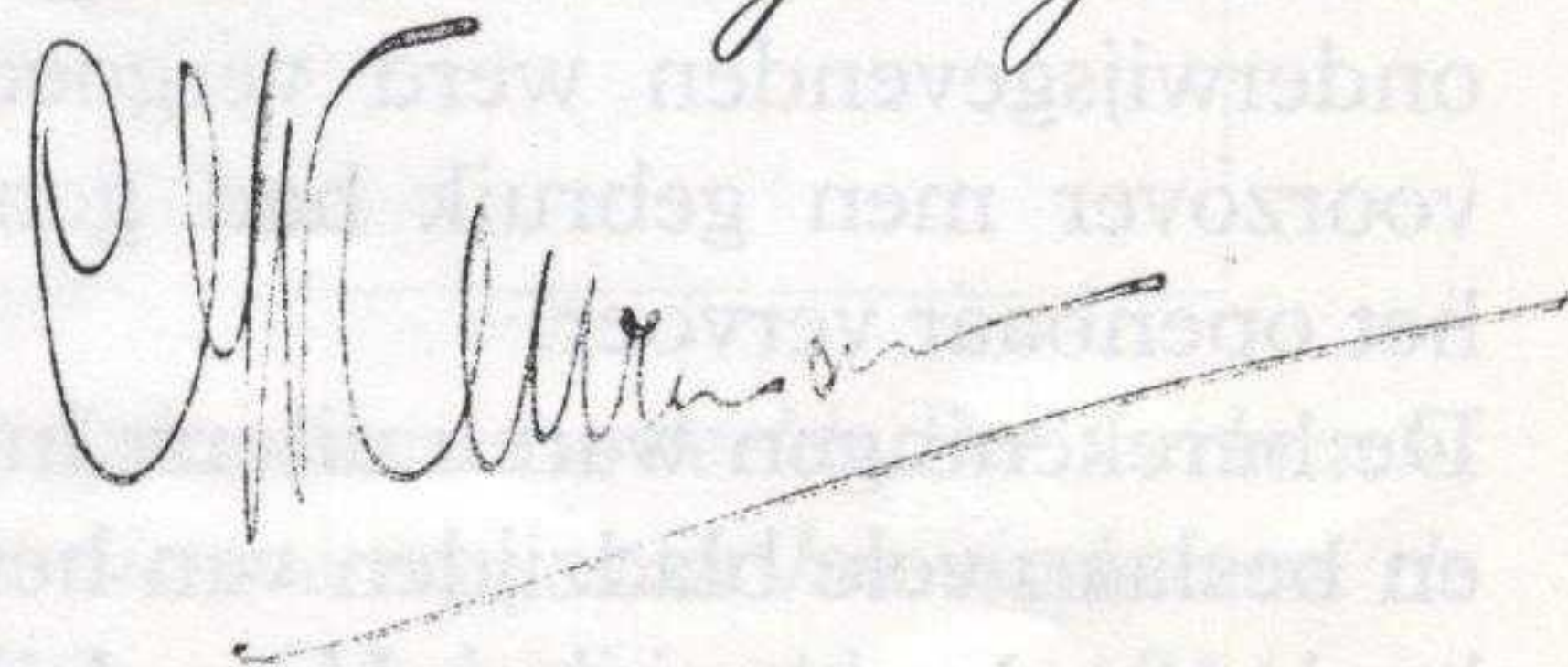
*Nieuw toegelate knechtelingen.**Arnhem
Vrij den 11 Juni 1917.*

Ingevolge aanschrijving van H. Exc. de Minister
van Binnenlandse Zaken, dd. 19 Aug. 1896, N° 4614,²
Afd. O., heb ik de eer U hierbij kennis te geven, dat door mij
ontvangen zijn eene kennisgeving, bedoeld in art. 3 - , benevens
een lijst, bedoeld in art. 4 van het Kon. Besl. van 3 April
1896 (Stbl. N° 34), betreffende:

de Man Steven,
Kleinensink Willem,
Meijer Hermanus,
Hompfort Hendrik,
Kamerling Cornelis en
Boos Wijnkje.

De W. d. Schoolopziener
in het Arrond. Wageningen:

Aan
Het Bestuur van „de Christelijke Normaalschool“
te Ede.

Steven a. Man 19 Maart 1902 t. d.
 Willem. Kleinemink 20 Feb 1903. t. den
 Hermanus Meyer 31 Jan 1903. t. den
 Hendrik Stormphout 31 Juli 1902. t. den
 Cornelis Kamerling 29 Sept 1902. t. den
 Regintje Do 12 Juli 1902 t. den
 Wilhelmina v. Harten 14 Nov 1902 t. den

BETEEKENIS DER PUNTEN:

10. Uitmuntend.	5. Twijfelachtig.
9. Zeer goed.	4. Onvoldoende.
8. Goed.	3. Zeer onvoldoende.
7. Ruim voldoende.	2. Gering.
6. Voldoende.	1. Zeer gering.

Klas,	St de Man	Element	1902	1903	1904	1905	1906
Bijb. Gesch.	6	5	7	5	7	7	1
Lezen	6	7	6	6	6	6	4
Schrijven	8	6	6	6	7	7	7
Rekenen	8	6	4	5	8	8	2
Ned. Taal	7	6	7	6	7	7	3
Vad. Gesch.	8	5	7	6	7	8	1
Aardrijkskunde	8	5	8	6	7	8	1
Kennis der Natuur	6						
Zang							
Handteekenen							
Opvoedkunde							
Uitdrukking der gedachten	7	6	6	6	7	7	5
Fransch							
Alg. Gesch.							
Algebra							
Gedrag							
Vlijt							
is voldoende.	64	46	51	46	56	58	24
	Totaal						

De Vader:

De Directeur:

Rapportcijfers van de zes in 1917 toegelaten leerlingen. Helaas ontbreekt een nadere aanduiding betreffende tijdvak en cursusjaar. (Archief Gem. Ede)

Links: Brief van de waarnemend schoolopziener in het arrondissement Wageningen, waarin deze bevestigt dat voor de cursus 1917-1918 zes nieuwe kwekelingen zijn ingeschreven. (Archief Gem. Ede)

1912 werd bepaald dat de kinderen van onderwijzers werden vrijgesteld van het betalen van schoolgeld!

Lokaliteit

Aanvankelijk werden de lessen in de Paasbergschool gegeven. Later verhuisde men naar de Maanderparkschool. In 1924 stelde de chr. u.l.o.-school enkele lokalen beschikbaar, maar in de bestuursvergade-

ring van november van dat jaar noteerde de secretaris van de normaallessen: "Collega Veenstra doet de verschrikkelijke mededeling die ons allen doet verbleeken": de chr. u.l.o. kan "vrij gebruik van vuur en licht" niet toestaan. Er moet betaald worden: per uur 25 cent huur en 25 cent per avond voor vuur en licht, "geheel in strijd met de belofte" dat alleen bij een tekort een evenredig deel bijgepast behoefde te worden.

Sluimerend bestaan

Het aantal leerlingen is nimmer erg groot geweest. In 1918 telde de school 14 leerlingen en 6 leerkrachten. Twee jaren later waren er nog maar 5 kwekelingen over en in 1922 sprak de voorzitter in de decembervergadering een opwekkend woord om de moed er in te houden: de opleiding telde op dat moment geen leerlingen meer. Toch werd met algemene stemmen besloten niet tot opheffing over te gaan.

De normaallessen begonnen aan een sluimerend bestaan. "Zij kunnen herleven", aldus de Arnhemse inspecteur van het onderwijs, "wanneer geen officiële kennisgeving van het ophouden is gedaan". Dit laatste geschiedde. Aan het eerste was men voorlopig nog niet toe. In januari 1923 kwam het bestuur bijeen en de secretaris noteerde: "De vergadering wordt niet met gebed geopend". Maar ook dit middel mocht niet baten. Er meldden zich ook dat jaar geen leerlingen aan. Bovendien kwam het ministerie met nieuwe eisen voor het onderwijzersexamen en in december 1923 verklaarde de voorzitter dat het onder die omstandigheden voor de normaallessen heel moeilijk zou worden kwekelingen klaar te stomen voor het eindexamen.

Toelatingsexamens

Gelukkig meldden zich begin 1924 vier kandidaten. Zoals te doen gebruikelijk moesten zij een toelatingsexamen afleggen. De opgaven zijn bewaard gebleven, evenals die van een tweede proef, die in juli aan vier andere kandidaten werd afgenomen. De test omvatte de vakken Nederlandse taal, rekenen, vaderlandse geschiedenis, aardrijkskunde, natuurkennis, bijbelse geschiedenis, lezen en schrijven.

Het schriftelijke gedeelte van de eerste test voor taal bestond uit een opstel naar keuze uit de volgende onderwerpen: Jona - Naäman - de Verloren Zoon - de Barmhartige Samaritaan. Uit de overige opgaven volgen hier enkele voorbeelden:

"Invullen: Dieren die niet getemd kunnen worden, hetendieren. Een vrucht die bij het eten den mond doet samentrekken, heet een..... Dranken, welke den geest benevelen, zijn Gebruik in zinnen: hemels-hemelen; heidens-heidenen.

Noem het tegengestelde: een spaarzaam meisje - een lichtmatroos.

Rekenen: Een breuk heeft een waarde van $\frac{4}{9}$. Deelt men de teller door 2 en trekt men 4 van de noemer af, dan krijgt de breuk de waarde van $\frac{2}{5}$. Welke is die breuk?

Een winkelier kocht 500 kg meel à f 13,50 de 100 kg. Hij verkocht een kg voor 16 ct., doch woog $1\frac{1}{2}$ % in. Hoeveel verdiende hij?

Herleid:

$$\frac{3,47892 + 252,004 : 50,2 + 4 \times 0,13127 - 0,994}{1,13 \times 12,769 - 7,12897} =$$

De schriftelijke en mondelinge tests werden met gebed geopend en met dankzegging gesloten. Het resultaat was ernaar: alle kandidaten slaagden. Hetzelfde was met de juli-gegadigden het geval. Zij hadden zich het hoofd gebroken over onder meer de volgende vraagstukjes:

"Opstel naar keuze: Jozef in Egypte - David vóór zijn koningschap - Daniël - de Verloren Zoon.

Rekenen: A en B hebben ieder eenig geld in de Spaarbank, doch A f 60.- minder dan B. Had A f 15.- meer en B f 15.- minder, dan zou het geld van A $1\frac{1}{2}$ maal begrepen zijn in dat van B. Hoeveel gulden heeft ieder op de Spaarbank?

Taal: Een ziekte die van geslacht op geslacht is overgegaan, heet een

Na de "stormloop" in 1924 hebben zich geen leerlingen meer aangemeld, zodat het jaar daarop geen eerste klas gevormd kon worden.

Insubordinaties

Ondanks het geringe aantal kwekelingen, maakten sommigen het de onderwijzers

toch knap lastig. In het verslag van de bestuursvergadering van 2 november 1912 staat dat er over het algemeen geen klachten over de leerlingen werden geuit. "Een uitzondering daarop", zo lezen wij in de notulen, "maakt Heintje van Voorst, die zich gedraagt als een straatmeid. Het aantal insubordinaties is legio. Gisteravond, om een voorbeeld van den jongsten datum te geven, heeft zij van 4 tot 6 uur rondgefietst in plaats van naar de les te gaan. Een ernstig schrijven aan den vader wordt opge maakt en zal tegelijk met het rapport (-) worden overhandigd".

Een jaar later zijn de klachten nog ernstiger: "Heintje van Voorst heeft reeds geruime tijd de lessen Aardrijkskunde met opzet verzuimd. Besloten wordt daar een eind aan te maken". Tien dagen later belegde het bestuur een onverwachte samenkomst "ter behandeling eener ernstige zaak": Heintje van Voorst was schuldig bevonden aan vervalsing van het driemaandelijks rapport. Het officiële rapport had zij uitgescheurd en daarna verhoogde cijfers ingeschreven. Vanwege dit gruwelijk bedrog werd besloten haar vader een aangetekende brief te sturen. Een lid van het bestuur wilde zelfs haar definitieve verwijdering. "Heintje", aldus het verslag, "wordt nu binnen geroepen en haar de beslissing medegedeeld, waarna de samenkomst eindigt".

Een dag later ontving de heer H. van Voorst te Renswoude het volgende schrijven: "Geachte Heer, We hebben tot ons leedwezen U het volgende mede te delen omtrent Heintje: Vooreerst heeft zij sinds verscheidene weken de lessen verzuimd die de heer Zwart, alhier, in Aardrijkskunde geeft. De uren, waarop die lessen gegeven worden, brengt zij elders door; op onze vraag: Waar? weigert zij te antwoorden. Ernstige vermaningen daarvoor zijn tot nog toe zonder invloed gebleven. Op de vraag, of haar ouders daarvan wisten, heeft zij geantwoord: "Die hoeven dat niet te

weten". Aan den noodmaatregel van den eerst ondergetekende, om die uren onder zijn toezicht door te brengen, (het zijn de uren ma. 1/2 5 - 1/2 7 en di. 6 1/4 - 7 3/4) en bij hem de lessen op te zeggen, heeft zij niet willen voldoen. Op de bedreiging van den tweeden ondergetekende, dat zij, indien zij volhardde in haar verzet, ook zijne lessen niet meer mocht bijwonen, heeft zij niet gelet.

En boven dat alles heeft zij - wat gisteravond is uitgekomen - haar rapport vervalst. Zij heeft het officiële rapport uit het boekje gescheurd en een ander door haarzelf met den naam van den directeur getekend, U voorgelegd. Blijkbaar, om U niet te laten zien, de slechte cijfers, die zij voor Bijbelsche Geschiedenis, Nederlandsche Taal en Opvoedkunde had. Het totaalcijfer 72 is door haar veranderd in 78. Dat feit, vervalsching in geschrift, verregaand en brutaal bedrog, achten wij zoo ernstig, dat we besloten hebben, haar tijdelijk van de les te verwijderen.

Ten einde haar gelegenheid te geven tot inkeer en berouw, willen we de verwijdering voorloopig uitstrekken tot Nieuwjaar. Daarna kan zij, met erkenning van haar kwaad en betuiging van leedwezen terugkeeren. Mocht deze maatregel een middel zijn, haar tot inkeer en berouw te brengen. De betuiging daarvan zal door ons ook gaarne vóór dien tijd aanvaard worden. Aan de achterzijde gelieve U te vinden, de door haar uitgescheurde rapporten over de kwartalen van mei tot november en daarachter het door haar geschreven en door U geteekende rapport.

Was getekend, Voorz. en secr. der Vereeniging".

De brief heeft zijn uitwerking niet gemist. Heintje is bij enkele leraren haar spijt en leedwezen gaan betuigen. Haar moeder heeft een onderhoud met de directeur gehad. "Na een deliberatie van drie kwartier" werd Heintje weer tot de lessen toegelaten op maandag 8 december. "Bij een

nieuw geval van insubordinatie harerzijds moet onverbiddelijke wegzending volgen". Maar.....geen kwekeling krijgt toestemming om zich aan het landelijke eindexamen te onderwerpen wanneer voor het vak Nederlandsche Taal minder dan het cijfer 6 was behaald. Het noodlot sloeg toe: Heintje had in februari 1914 een 5- voor taal. Zij mocht niet aan het examen deelnemen.

In september daaropvolgend keerde zij echter naar de opleiding terug. Op haar verzoek werd zij weer toegelaten, zij het voorwaardelijk voor een maand. Zou zij goed oppassen, dan mocht zij blijven. Dit was gelukkig het geval. In februari 1915 kreeg zij verlof om examen te doen. Met goed gevolg. Ook voor het instituut: op 15 juli 1915 schreef Mr. J. van Giffen, schoolopziener in het arrondissement Wageningen, de volgende brief aan het bestuur van de normaallessen: "Ter voldoening aan eene opdracht van Zijne Excellentie den Minister van Staat, Minister van Binnenlandsche Zaken d.d.14 dezer, No.10175-2 afd. O., heb ik de eer U te berichten, dat bij besluit van Zijne Excellentie van dienzelfden datum wegens de opleiding tot onderwijzeres van Heintje van Voorst U is verleend eene Rijksbijdrage van f 700.- en dat een betalingsstuk U eerlang zal worden uitgereikt. De overgelegde akte van bekwaamheid gaat hierbij terug".

Eind juli ontving de directeur zijn gratificatie en werd de rest van de f 700.- onder het personeel verdeeld.

Laatste der Mohikanen

Een andere leerling waarover het een en ander te doen is geweest, was Pieter de Munnik. Zijn gedrag werd door de secretaris in een bestuursvergadering met het cijfer 1 gewaardeerd. In september vertoonde zijn rapport "een keten van laagten en hoogten". Het was toen 1925. Nieuwe leerlingen hadden zich sindsdien niet meer aangemeld. Vier jaar later stond in het verslag van de bestuursvergadering van 5 sep-

tember één vraag centraal: "Wat zullen we met onzen enig overgebleven kwekeling?" Wie was deze "laatste der Mohikanen?".....Pieter de Munnik! "Recht op verdere opleiding", aldus de notulen, "kan hij niet laten gelden, daar heeft hij het niet naar gemaakt. Besloten wordt barmhartigheid te betrachten en hem les te blijven geven".

Wel moest Pieter een verklaring ondertekenen; pas dan zouden de lessen worden hervat. En Pieter J.Th. de Munnik verklaarde "zich als leerling der Christelijke Normaallessen te Ede te onderwerpen aan de bepaling dat bij gebleken plichtsverzuim zijnerzijds de lessen terstond gestaakt zullen worden en belooft bij eventueel slagen als onderwijzer het Christelijk onderwijs te zullen dienen".

De ondertekende verklaring is in het archief aanwezig. De lessen zijn doorgegaan. Hoewel het notulenboek hier abrupt eindigt, geeft het aanhangsel in de kolom "afgeschreven" aan, dat Pieter de Munnik in juni 1930 als leerling werd uitgeschreven en een maand later slaagde voor zijn onderwijzersexamen.

Met deze laatste kwekeling kwam voor "De Christelijke Normaallessen te Ede" het definitieve einde. Eerst in 1954 kreeg Ede een nieuwe opleiding voor onderwijzers en onderwijzeressen. Op 1 september van dat jaar opende de "Stichting Christelijke Kweekschool op de Veluwe te Ede" in de consistorie van de Christelijk Gereformeerde kerk aan de Driehoek, thans moskee, een parallelklas van de christelijke kweekschool op gereformeerde grondslag "Rehoboth" te Utrecht. Vier jaar later werd deze Edese afdeling geheel zelfstandig en sinds 1969 draagt zij de naam "Felua".

C.E.H.J. Verhoef

Geraadpleegde literatuur:

1. Statistieke beschrijving van Gelderland, uitgegeven door de Commissie van

- Landbouw in dat gewest, Arnhem, 1826.
2. De Jong, Drankzuchtige juffrouwen, meesters met een kwaal en nevenfuncties; Het Gelders onderwijs honderd jaar geleden, in: Arnh.Crt./Edese Crt., 12-08-1967.
 3. P.Th.F.M. Boekholt, Het Lager Onderwijs in Gelderland, 1795-1858, Gelderse historische reeks, Zutphen, 1978.
 4. Oosthoek Encyclopedie, deel 11, 6e druk, Utrecht 1968.
 5. Geschiedenis van Ede, Uitgave Ver. Oud Ede, deel 1, Arnhem 1980.
 6. "De Vaderlander" van 12-05-1777.
 7. 2e notulenboek Ver. Christelijke Normallessen te Ede.
 8. Statuten, Reglementen en Correspondentie van de Ver. Christelijke Normallessen te Ede, 1911-1928.
 9. Uitvoerig en beredeneerd Verslag van den toestand der Gem. Ede over het jaar 1918 e.v.
 10. Felua: veertig jaar christelijk opleidingsonderwijs in Ede, 1954-1994.

N.B. Voor geïnteresseerde lezers is dit artikel met volledige literatuurvermelding beschikbaar; dit kan in het Historisch Museum Ede worden afgehaald.

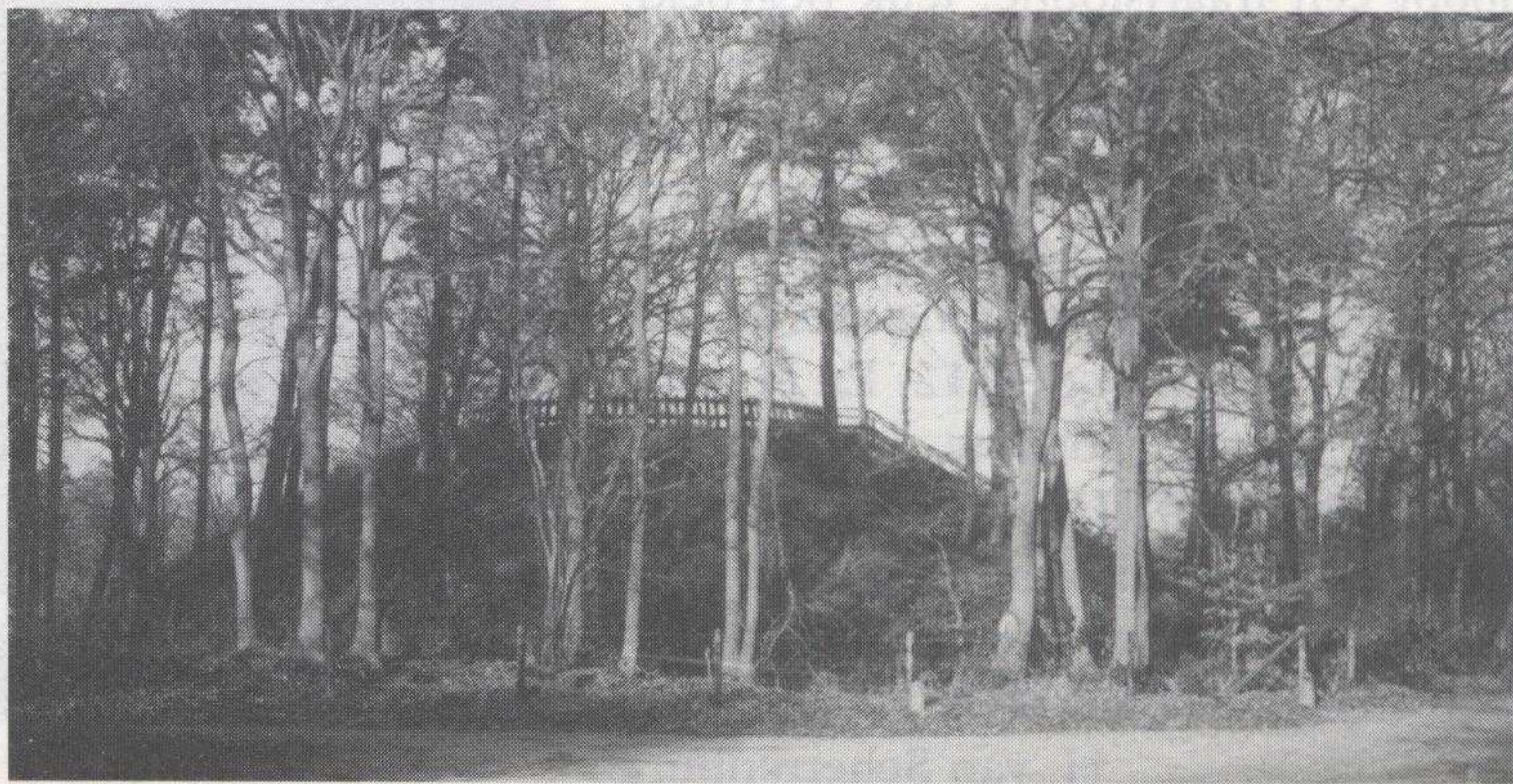
Nederland van vóór de kerstening

De geërfden van de buurt Ede-Veldhuizen schijnen verschrikkelijk lang geleden een vaste plek te hebben gehad voor hun jaarlijkse buurtspraak, maar het fijne daarvan is niet bekend. Gravers in onze geschiedenis willen daar ongetwijfeld meer van weten. Zoals zij nu op de hoogte zijn van het feit dat het Solsche Gat in de buurt van Putten tot in de zeventiende eeuw de vergaderplaats is geweest van boscigenaren. En van de geërfden van het Stroeërbroek weten we nu dat ze vroeger steeds op Pinkstermaandag bij elkaar kwamen in de herberg De Rave te Stroe. En wat te zeggen van het

Veluwse gehucht Drie, waar tot 1641 de jaarlijkse "holtspraek" werd gehouden? Dit zijn zo van die hoogst interessante bijzonderheden, die we ontleen aan het boek *Heidens Nederland* van de historica/archeologe dr. Judith Schuyf. Zij ging op zoek naar wat in het Nederlandse landschap nog herinnert aan de vroegere heidense ideeënwereld. De meeste heidense heiligdommen van weleer zijn verdwenen in de periode dat ons land gekerstend werd. Toch zijn er nog wat overblijfselen in ons landschap zichtbaar.

Met name vóór de achtste eeuw waren hier

De Tafelberg bij Blaricum (bij Laren-NH), mogelijk een voorbeeld van een heidens heiligdom.

genezende bomen, net zo goed als heilige heuvels, putten, bronnen en stenen. Op zulke plekken kon je in contact treden met natuurkrachten. Wat valt er nu nog van die plaatsen te identificeren? Veel meer dan men zou denken, zo moet de conclusie zijn na kennisneming van het speurwerk van dr. Schuyf. Van een 25-tal plaatsen heeft ze een uitvoerige beschrijving kunnen geven. De meeste kunnen ook nu nog bezocht worden.

Heidens Nederland is een uitgave van Uitgeverij Matrijs te Utrecht. De Stichting Matrijs werd in 1981 opgericht om door middel van publicaties de belangstelling voor historische geografie, kunstgeschiedenis en archeologie te bevorderen. Het boeiend geschreven en rijk geïllustreerde boekwerk Heidens Nederland kost nog net geen drie tientjes en is verkrijgbaar bij de boekhandel.

Toekomstig Oud Ede in de Maanderbuurt

In het agrarisch buitengebied kent onze gemeente veel mooie plekjes. Markante boerderijen, grazend vee in frisse weiden. Toch komt het vaak voor dat men het niet ziet, gewoon omdat men zich geen tijd gunt om te kijken of omdat men op bepaalde plaatsen iets niet verwacht. Naar en van het werk met de blik op oneindig.

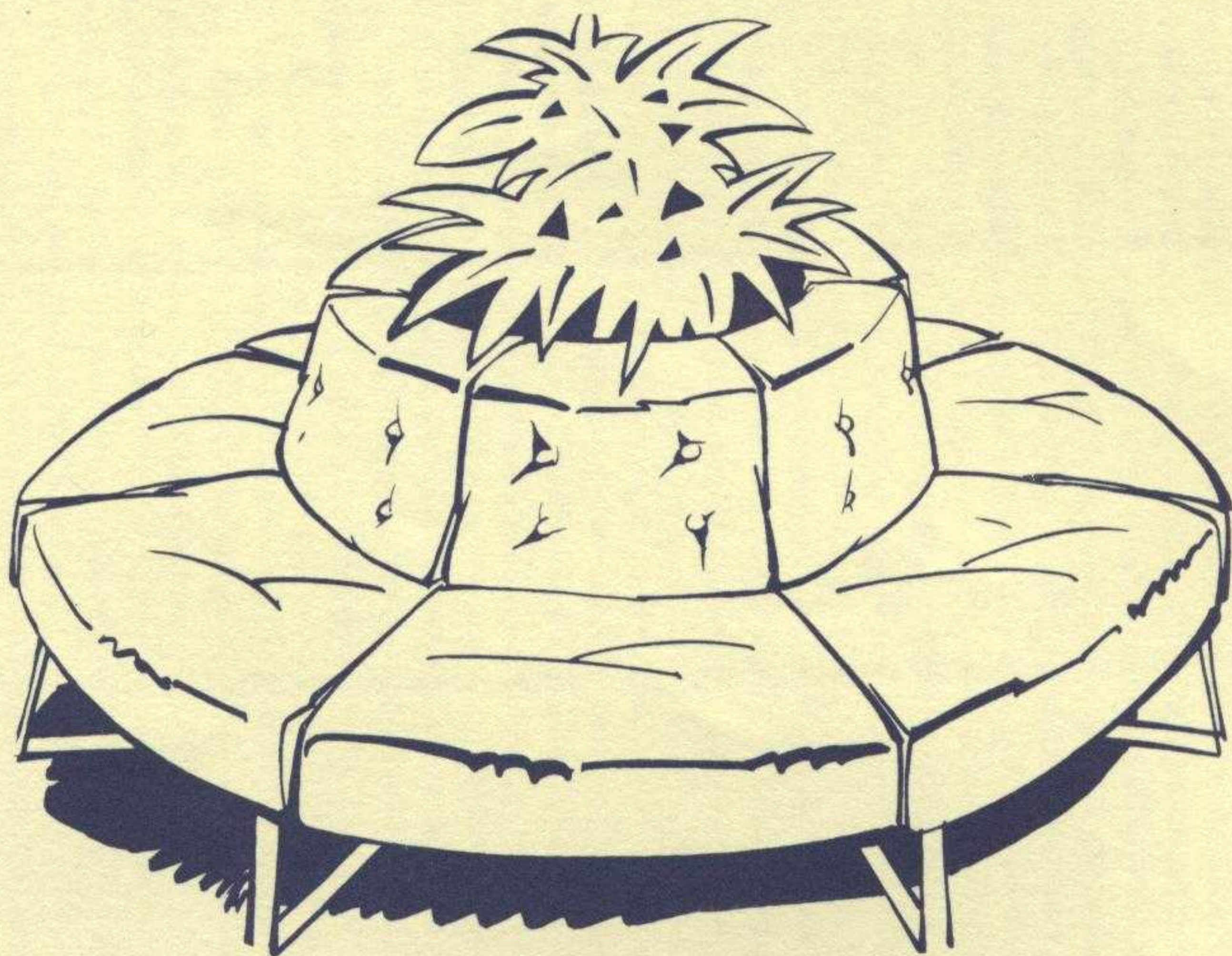
Neem zo'n restant van de Maanderbuurtweg. Het grootste gedeelte is verdwenen door de woningbouw en de oprukkende industrie. Alleen het westelijk stuk van deze weg kent nog elementen waaraan men kan zien dat dit vroeger buitengebied was. Daar staat nog een oud boerderijtje en er loopt een fraai slootje, leuk begroeid. Een plekje waar eenden graag komen. Iets verderop grazen nog koeien. Toch zal het niet lang meer duren of deze beelden zullen verleden tijd zijn. In dit gebied komt de aansluiting van de toekomstige A30 met de A12. En door de bomen heen is goed te zien dat het industrieterrein Heestereng zich in deze richting uitbreidt. We kunnen vaststellen dat we hier naar een toekomstig stukje "Oud Ede" kijken.

H. van Scherrenburg

Foto: H. van Scherrenburg

U zoekt een bank die all-round is.

**Wij zorgen dat u goed zit
met al uw geldzaken.**

Voor elke spaarvorm, verzekering, lening of hypotheek bent u bij de SNS bank aan het goede adres. Maar we bieden u nog veel meer. Bij ons treft u deskundige mensen die u snel helpen. Bovendien kunt u als Privérekeninghouder van de SNS bank gebruik maken van de geldautomaat, waarmee u dag en nacht contant geld kunt opnemen.

Geïnteresseerd?

Op onze kantoren vertellen wij u er graag meer over.

SNS bank

De Boek- en Kunsthandel

“Het Wapen van Ede”

Fa. Th. Menger

**houdt zich aanbevolen voor de levering
van ALLE
Binnen- en Buitenlandse Boekwerken**

Inlichtingen worden steeds gaarne verstrekt

HET WAPEN VAN EDE
boekhandel pel
HOFLEVERANCIER

GROTESTRAAT 91 - EDE

T
O
E
N

E
N

N
U

SINDS 1849

Familiedrukwerk, handelsdrukwerk,
periodieken, brochures en folders

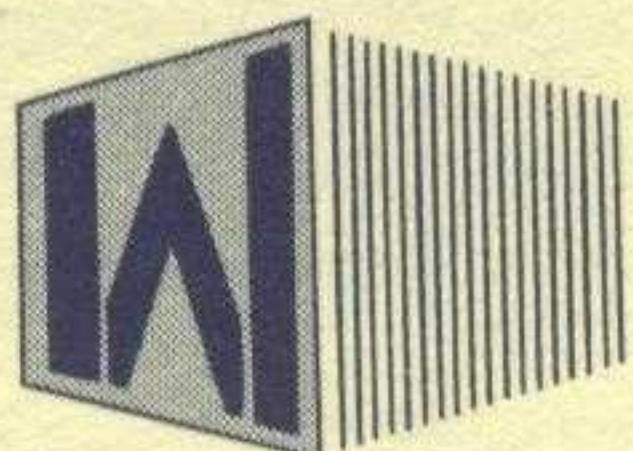
met vakmanschap vervaardigd bij:

DRUKKERIJ FROUWS EDE BV

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

**AANNEMERSBEDRIJF
WILLEMSSEN & ELBERTSEN EDE**

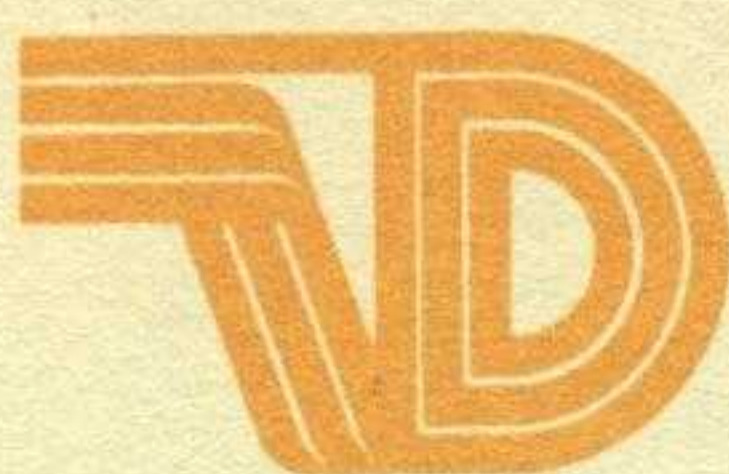

**NIEUWBOUW
VERBOUW EN ONDERHOUD**

Dwarsweg 10 - 6716 BJ Ede - Tel. (0318) 63 72 50 - Fax (0318) 63 97 62

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

VAN DIJK B.V.

**INTERIEUR
VERZORGING**

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON (0318) 632 359